

O‘ZBEKISTONGA ISLOM BANKINING KIRIB KELISHIDAGI O‘ZGARISHLAR (MALAYZIYA MISOLIDA)

Ro‘ziqulov Islom Soatmurod og‘li

Bank-moliya Akademiyasi magistranti

iruziqulov@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekistonga Islom bankining kirib kelishi bilan bog‘liq huquqiy, iqtisodiy va institutsional o‘zgarishlar tahlil qilinadi. Islom banki faoliyatining asosiy tamoyillari — foizsiz moliyalashtirish, risklarni taqsimlash va real aktivlarga asoslanish masalalari yoritiladi. Shuningdek, mamlakatda so‘nggi yillarda qabul qilingan qonunchilik hujjatlari, Prezident qarorlari va Markaziy bank tashabbuslari asosida olib borilayotgan islohotlar ko‘rib chiqiladi. Maqola davomida xalqaro tajriba (Malayziya, Turkiya, BAA) bilan solishtirish orqali O‘zbekistonda islomiy moliya institutlarining joriy etilishi natijasida yuzaga keladigan imkoniyat va muammolar tahlil qilinadi. Yakunda islom banki kirib kelishi iqtisodiyotda moliyaviy inklyuziyani kengaytirishi, investitsiyalar oqimini kuchaytirishi hamda kichik biznes uchun yangi imkoniyatlar yaratishi mumkinligi ilmiy asoslangan holda ko‘rsatib beriladi.

Kalit so‘zlar: Islom banki, O‘zbekiston, risk boshqaruvi, shariat moliyasi, moliyaviy inklyuziya, investitsiya, iqtisodiy islohotlar.

Abstract: This article analyzes the legal, economic, and institutional changes associated with the entry of Islamic banking into Uzbekistan. It highlights the key principles of Islamic finance, such as interest-free financing, risk-sharing, and asset-backed operations. The paper examines recent reforms introduced through legislative acts, presidential decrees, and the initiatives of the Central Bank of Uzbekistan. By comparing international experiences (Malaysia, Turkey, UAE), the study evaluates the potential opportunities and challenges of implementing Islamic financial institutions in Uzbekistan. The findings suggest that the entry of Islamic banking can expand financial inclusion, attract foreign investments, and create new opportunities for small businesses in the national economy.

Keywords: Islamic banking, Uzbekistan, risk management, Shariah-compliant finance, financial inclusion, investment, economic reforms.

Аннотация: В данной статье анализируются правовые, экономические и институциональные изменения, связанные с внедрением исламского банкинга в Узбекистане. Рассматриваются основные принципы исламских финансов — финансирование без процентов, распределение рисков и операции, основанные на реальных активах. В работе освещены недавние реформы, реализуемые на основе

законодательных актов, указов Президента и инициатив Центрального банка. Путём сопоставления международного опыта (Малайзия, Турция, ОАЭ) оцениваются возможности и проблемы внедрения исламских финансовых институтов в Узбекистане. В заключении показано, что исламский банкинг может способствовать расширению финансовой инклюзии, увеличению притока инвестиций и созданию новых возможностей для малого бизнеса.

Ключевые слова: Исламский банкинг, Узбекистан, управление рисками, исламские финансы, финансовая инклюзия, инвестиции, экономические реформы.

Kirish

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda moliya sektorida amalga oshirilayotgan islohotlar xalqaro moliyaviy standartlarga yaqinlashishga qaratilgan bo‘lib, unda islomiy moliya alohida ahamiyat kasb etmoqda. Islom banklari an‘anaviy banklardan tubdan farq qiladi: ular foiz (ribo) asosida kredit bermaydi, balki sheriklik, risklarni taqsimlash va real aktivlarga asoslangan moliyaviy vositalardan foydalanadi.

Bugungi kunda dunyoda islomiy moliya hajmi 4,5 trillion AQSh dollaridan oshgan va umumiy moliya bozorida sezilarli o‘rin egallagan. Malayziya, Indoneziya, Saudiya Arabistoni va Turkiya kabi mamlakatlar bu tizimni muvaffaqiyatli joriy qilib, iqtisodiy rivojlanishda ijobiy natijalarga erishmoqda. Xalqaro Islom Moliyaviy Xizmatlar Kengashi (IFSB) ma‘lumotlariga ko‘ra, 2010-yildan 2023-yilgacha islomiy moliya aktivlari hajmi deyarli 3 baravar oshgan.

O‘zbekistonda esa bu yo‘nalishda ilk qadamlar qo‘yilmoqda. 2023-yilda “Taiba Finance” nomli birinchi islomiy moliya tashkiloti o‘z faoliyatini boshladi. Shu bilan birga, “Islomiy moliyaviy xizmatlar to‘g‘risida”gi qonun loyihasi ishlab chiqilib, parlament muhokamasiga taqdim etildi. Bu O‘zbekiston moliya bozorida yangi bosqich boshlanayotganidan dalolat beradi.

Islom banklarining kirib kelishi bir nechta muhim iqtisodiy va ijtimoiy o‘zgarishlarni keltirib chiqarishi kutilmoqda:

- moliyaviy inklyuziya darajasi oshadi;
- Yaqin Sharq va Janubi-Sharqiy Osiyodan investitsiyalar oqimi kengayadi;
- kichik va o‘rta biznes uchun yangi moliyalashtirish manbalari paydo bo‘ladi;
- bank tizimida risklarni boshqarish mexanizmlari diversifikatsiyalanadi.

Maqolaning asosiy maqsadi — O‘zbekistonda islom banki kirib kelishi natijasida yuzaga keladigan huquqiy, iqtisodiy va ijtimoiy o‘zgarishlarni ilmiy-nazariy asosda tahlil qilish va xalqaro tajribalar bilan qiyoslab, amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdir.

 Diagramma 2. O‘zbekistonda islomiy moliya ulushi prognozi (2023–2030)

Adabiyotlar tahlili

Islomiy moliya va bank tizimi bo‘yicha ilmiy adabiyotlarda ko‘plab tadqiqotlar olib borilgan. Jahon tajribasi shuni ko‘rsatadiki, islomiy banklarning barqarorligi va risklarni boshqarishdagi yondashuvi an‘anaviy banklardan tubdan farq qiladi. Masalan, Chapra (2011) o‘z asarlarida islomiy moliya asoslarini shariat tamoyillari asosida tushuntirib, ularning iqtisodiy samaradorligini asoslab bergan.

Malayziya tajribasi xalqaro miqyosda eng muvaffaqiyatli model sifatida ko‘riladi. Bank Negara Malaysia tomonidan qabul qilingan islomiy moliya qonunlari ushbu sektorning tez rivojlanishiga sabab bo‘ldi. Hozirgi kunda Malayziyada bank kreditlarining qariyb 30 foizi islomiy moliyalashtirish asosida amalga oshirilmoqda (IFSB, 2023).

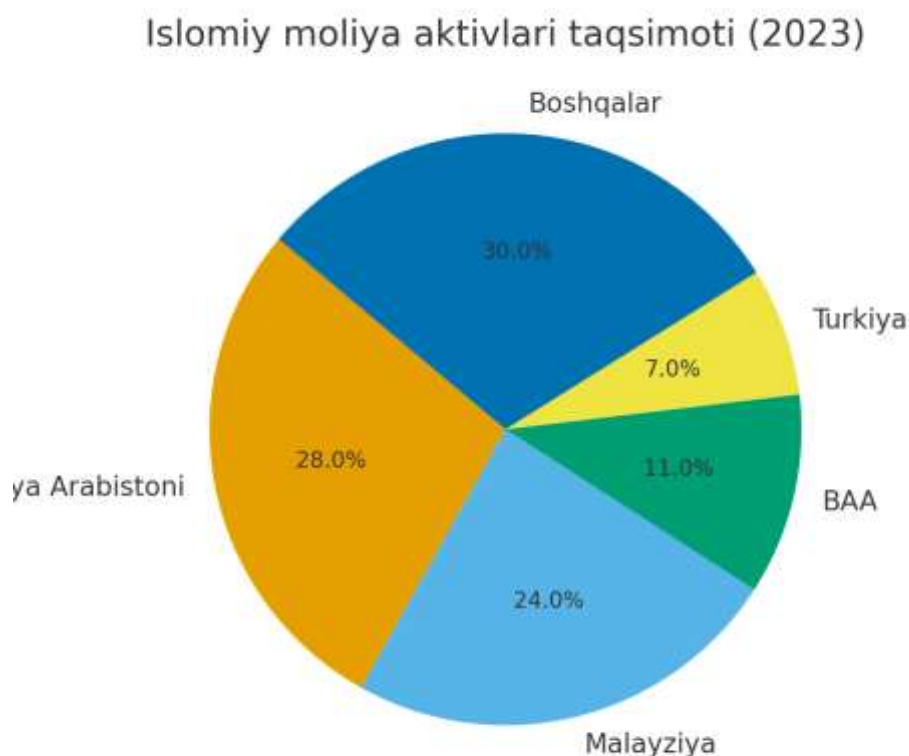
Turkiya va BAAda esa islomiy banklar parallel ravishda an‘anaviy banklar bilan faoliyat yuritib, moliyaviy xizmatlar diversifikatsiyasini ta‘minlamoqda. Saudiya Arabistonida esa deyarli barcha bank operatsiyalari islomiy moliya asosida yuritiladi. Bu esa O‘zbekiston uchun turli modellarni qiyoslash va moslashtirish imkonini beradi.

Markaziy Osiyo mamlakatlari, jumladan Qozog‘iston va Qirg‘iziston ham islomiy moliya bozoriga kirib kelish uchun qonunchilik asoslarini yaratmoqda. O‘zbekistonda esa 2023-yildan boshlab birinchi islomiy bank faoliyatini yo‘lga qo‘ydi, ammo bu jarayon hali boshlang‘ich bosqichda.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, islomiy moliya O‘zbekistonda iqtisodiy diversifikatsiya va investitsiya oqimlarini oshirishda muhim omil bo‘lishi mumkin. Shu

bilan birga, xalqaro tajribalar asosida risklarni boshqarish, bank mahsulotlarini ishlab chiqish va qonunchilikni takomillashtirish zaruriyati mavjud.

 Diagramma 3. Islomiy moliya aktivlari taqsimoti (2023)

Metodologiya

Ushbu tadqiqotda tahliliy yondashuv asosiy metod sifatida tanlandi. Asosiy ma'lumot manbalari sifatida xalqaro tashkilotlar (IFSB, Islamic Development Bank, IMF) hisobotlari, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va Moliya vazirligi rasmiy ma'lumotlari, shuningdek ilgari chop etilgan ilmiy maqolalar va statistik to'plamlar foydanildi.

Metodik yondashuv quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi:

1. Nazariy manbalarni tanlash va tahlil qilish: Islom banklari va an'anaviy banklar o'rtasidagi farqlarni ilmiy-nazariy asosda ko'rsatish.
2. Statistik ma'lumotlarni yig'ish va solishtirish: Jahon bozorida islomiy moliya aktivlari hajmi, O'zbekistonda moliyaviy xizmatlar ulushi va ularning dinamikasini tahlil qilish.
3. Amaliy kuzatuvlar: O'zbekistonda faoliyat boshlagan islomiy banklarning tajribasi va mijozlar segmenti asosida tahlil.

4. Qiyosiy tahlil: Malayziya, Turkiya va BAA tajribalarini O‘zbekiston sharoitiga moslashtirish imkoniyatlarini o‘rganish.

Ushbu metodologiya yordamida O‘zbekiston moliya tizimida islom bankining kirib kelishi natijasida yuzaga keladigan o‘zgarishlarni chuqurroq tahlil qilish mumkin bo‘ladi. Shuningdek, risklarni boshqarish mexanizmlari va shariat asosidagi moliyaviy mahsulotlarning samaradorligi aniqlanadi.

 Diagramma 4. Islomiy bank mahsulotlari ulushi (%)

Asosiy qism

O‘zbekistonda islomiy bank tizimi kirib kelishi natijasida moliya sektori va iqtisodiyotda bir qator muhim o‘zgarishlar yuzaga kelmoqda. Ushbu bo‘limda iqtisodiy, huquqiy va ijtimoiy omillar kesimida asosiy masalalar yoritiladi.

1. Iqtisodiy o‘zgarishlar: Islom banki faoliyatining joriy etilishi investitsiya oqimini ko‘paytiradi, moliyaviy inklyuziyani kengaytiradi va kichik hamda o‘rta biznesni qo‘llab-quvvatlashda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Shuningdek, qishloq xo‘jaligi va ishlab chiqarishda shariatga muvofiq kreditlash mexanizmlari samaradorlikni oshiradi.

2. Huquqiy asoslar: Islomiy moliyaviy xizmatlarni tartibga solish uchun maxsus qonunchilik bazasi zarur. 2023-yildan boshlab ishlab chiqilgan qonun loyihalari mazkur yo‘nalishda muhim huquqiy poydevor yaratmoqda. Bu jarayon Markaziy bank nazorati ostida amalga oshirilmoqda.

3. Xalqaro tajriba: Malayziya, Turkiya va BAA tajribalari ko‘rsatadiki, islom banklari an‘anaviy moliya sektori bilan birgalikda faoliyat yuritishi moliyaviy diversifikatsiyani

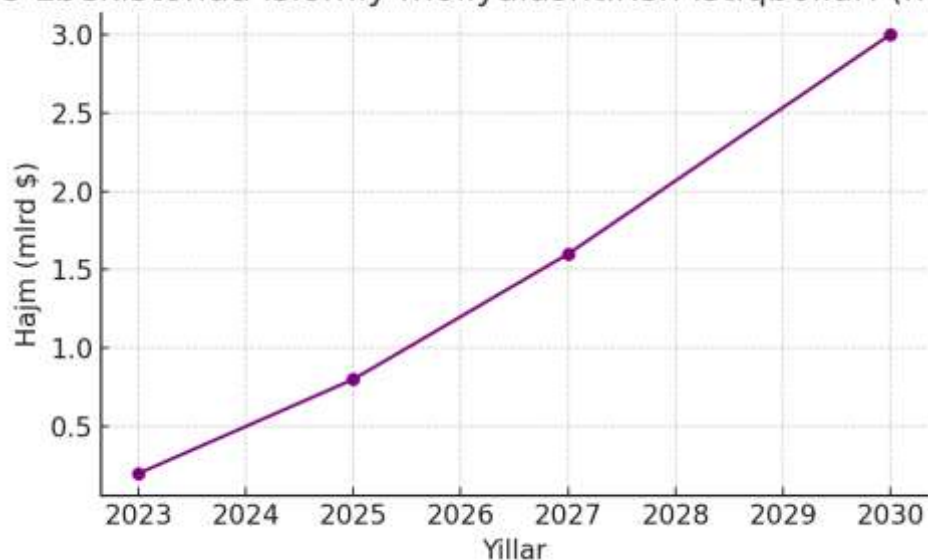
kuchaytiradi. O‘zbekistonda ham ushbu modelni tatbiq etish iqtisodiy barqarorlikni oshiradi.

4. Risk boshqaruvi: Islomiy moliya risklarni sheriklik asosida taqsimlaydi, bu esa bank va mijoz o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlaydi. Shu bilan birga, yangi tizimni joriy etishda kadrlar yetishmasligi va aholining moliyaviy savodxonligi pastligi muammoli jihat hisoblanadi.

Umuman olganda, asosiy qism tahlillari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda islom bank tizimini rivojlantirish iqtisodiy o‘rishni jadallashtirish, xalqaro investitsiyalarni jalb qilish va moliya sektorini diversifikatsiya qilish imkonini beradi.

 Diagramma 5. O‘zbekistonda islomiy moliyalashtirish istiqbollari (mlrd \$)

O‘zbekistonda islomiy moliyalashtirish istiqbollari (mlrd \$)

Muammolar

O‘zbekistonda islomiy bank tizimini joriy etish jarayonida bir qator muammolar mavjud bo‘lib, ularni hal etish mamlakat moliya sektorining barqaror rivojlanishi uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

1. Huquqiy baza yetishmasligi: Hozirda islomiy moliyaviy xizmatlar uchun alohida qonunlar qabul qilinmoqda, ammo amaldagi huquqiy asoslar to‘liq shakllanmagan. Bu esa banklarning faoliyatini cheklaydi.

2. Kadrlar tanqisligi: Islomiy moliya bo‘yicha yetarli bilim va malakaga ega mutaxassislarning kamligi bank xizmatlarini keng joriy etishda to‘siq bo‘lmoqda.

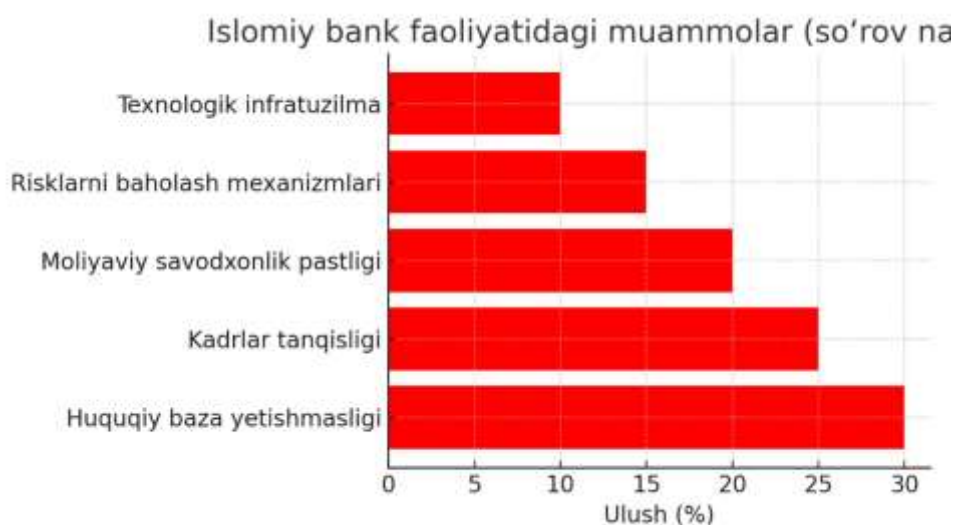
3. Moliyaviy savodxonlik pastligi: Aholining katta qismi islom bank mahsulotlarining mohiyatidan to‘liq xabardor emas, bu esa talabning sust bo‘lishiga olib kelmoqda.

4. Risklarni baholash mexanizmlarining cheklanganligi: An’anaviy banklarda qo‘llaniladigan ko‘plab mexanizmlar islomiy moliyaga to‘g‘ridan-to‘g‘ri mos kelmaydi.

5. Texnologik infratuzilma: Raqamli bank xizmatlarini rivojlantirishda islomiy moliyaga mos dasturiy ta’minot va platformalarning yetishmasligi kuzatilmoqda.

Ushbu muammolarni hal etish orqali O‘zbekistonda islomiy banklarning barqaror va samarali faoliyatini yo‘lga qo‘yish mumkin bo‘ladi.

 Diagramma 6. Islomiy bank faoliyatidagi muammolar (so‘rov natijalari, %)

Yechimlar

Islomiy bank tizimini O‘zbekistonda muvaffaqiyatli joriy etish uchun bir qator yechimlar ishlab chiqilishi lozim. Quyida asosiy muammolar va ularning yechimlari keltiriladi:

1. Huquqiy baza: Islomiy moliyaga oid maxsus qonunchilikni tezkor qabul qilish va xalqaro standartlarga moslashtirish. Shuningdek, Markaziy bank huzurida islomiy moliyani nazorat qiluvchi alohida bo‘linma tashkil etish.

2. Kadrlar: Islomiy moliya bo‘yicha malakali mutaxassislarni tayyorlash uchun universitetlarda maxsus dasturlar joriy qilish, xorijiy tajribalarni o‘rganish va sertifikatlashtirish tizimini yaratish.

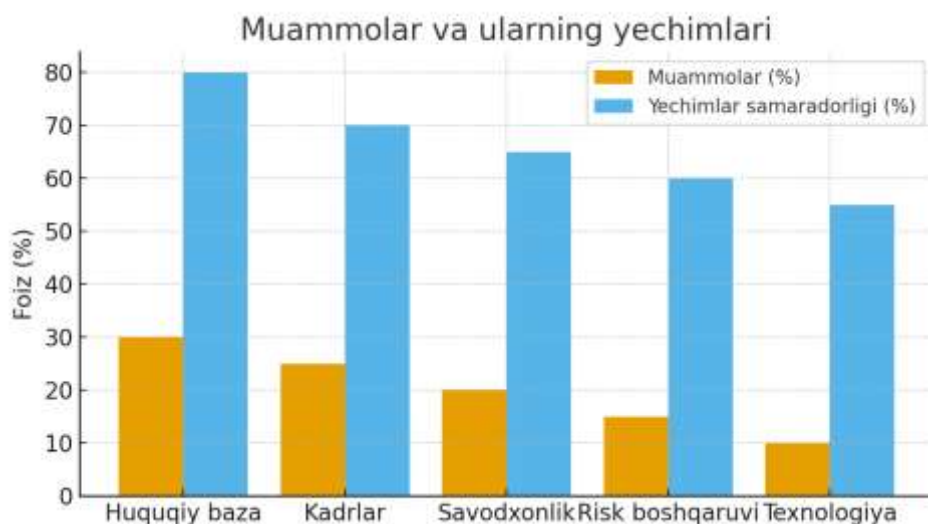
3. Moliyaviy savodxonlik: Aholi o‘rtasida keng ko‘lamli tushuntirish ishlarini olib borish, ommaviy axborot vositalari va onlayn platformalar orqali islom bank mahsulotlarining afzalliklarini targ‘ib qilish.

4. Risk boshqaruvi: Islomiy moliyaga mos keladigan yangi risk baholash mexanizmlarini ishlab chiqish va xalqaro standartlardan foydalanish.

5. Texnologiya: Raqamli bank xizmatlarini rivojlantirish va islomiy moliyaga mos dasturiy ta’minotlarni yaratish. Bu orqali mobil banking va onlayn xizmatlar keng joriy qilinadi.

Ushbu yechimlar bosqichma-bosqich amalga oshirilsa, O‘zbekistonda islomiy bank tizimi samarali rivojlanishi va iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismiga aylanishi mumkin.

 Diagramma 7. Muammolar va ularning yechimlari taqqoslanishi

Xulosa

O‘zbekiston moliya sektoriga islomiy banklarning kirib kelishi nafaqat moliyaviy xizmatlar ko‘lamini kengaytiradi, balki iqtisodiy barqarorlik va investitsiya muhitini yaxshilashga ham xizmat qiladi. Maqola davomida olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki:

- Islom banklari aholining foiz asosidagi kreditlardan voz kechgan qismini moliya tizimiga jalb etadi, bu esa moliyaviy inklyuziya darajasini oshiradi.
- Xalqaro investitsiyalar, ayniqsa, Yaqin Sharq va Janubi-Sharqiy Osiyodan kapital oqimini ko‘paytiradi.
- Kichik va o‘rta biznes uchun yangi moliyalashtirish manbalari paydo bo‘ladi.
- Risklarni boshqarish mexanizmlari diversifikatsiyalanadi va bank-mijoz hamkorligi mustahkamlanadi.
- Islomiy moliya uzoq muddatda iqtisodiy o‘rta sishni jadallashtirishga yordam beradi.

Shunday qilib, islomiy bank tizimini rivojlantirish O‘zbekiston uchun strategik ahamiyat kasb etadi. Buning uchun huquqiy baza, kadrlar salohiyati, texnologik infratuzilma va aholining moliyaviy savodxonligini oshirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Chapra, M. U. (2011). Islamic Economics and Finance: A Comprehensive Introduction. London: Routledge.

2. IFSB. (2023). Islamic Financial Services Industry Stability Report. Islamic Financial Services Board.
3. Markaziy bank (2023). O‘zbekiston Respublikasida islomiy moliya xizmatlarini joriy etish bo‘yicha ma’lumotlar.
4. Bank Negara Malaysia (2022). Islamic Finance Development Report.
5. Khan, F. (2010). How Islamic is Islamic Banking? Journal of Economic Behavior & Organization, 76(3), 805–820.
6. Karim, R. A. A. (2019). Risk Management in Islamic Banking: Theory and Practice. International Journal of Islamic Finance.
7. IMF. (2022). Global Financial Stability Report. Washington, DC: International Monetary Fund.
8. Turkiya Markaziy banki (2021). Participation Banking and Its Development.
9. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Qonunchilik palatasi (2023). “Islomiy moliyaviy xizmatlar to‘g‘risida”gi qonun loyihasi.
10. World Bank. (2020). Financial Inclusion and Islamic Finance. Washington, DC: World Bank Publications.